

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

THE STATE AND TRENDS OF THE SOCIAL PROTECTION FUNDING BUDGET IN UKRAINE

Елісєєва О.Є.

студентка,

Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

У статті здійснено аналіз стану бюджетного фінансування соціального захисту в Україні та розглянуто тенденції його розвитку. Визначено основні проблеми та особливості фінансування соціального захисту на всіх рівнях бюджетної системи. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності бюджетного фінансування соціального захисту населення в Україні.

Ключові слова: соціальний захист, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, бюджет, соціальна допомога.

В статье проанализировано состояние бюджетного финансирования социальной защиты в Украине и рассмотрены тенденции его развития. Определены основные проблемы и особенности финансирования социальной защиты на всех уровнях бюджетной системы. Предложены мероприятия по повышению эффективности бюджетного финансирования социальной защиты населения в Украине.

Ключевые слова: социальная защита, финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, бюджет, социальная помощь.

The present article analyzes the state budget funding of social protection in Ukraine and the tendencies of its development. The main problems and peculiarities of social protection funding at all levels of budget system were specified. The measures to improve the efficiency of social protection budget funding of social protection in Ukraine is suggested.

Keywords: social protection, financial security, financial resources, budget, social assistance.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з головних функцій держави є проведення соціальної політики, яка здатна забезпечити повноцінний розвиток людини, реалізацію її інтелектуального і професійного потенціалу. Нині державна система соціального захисту є необхідністю для стабільного функціонування сучасного суспільства. Це зумовлено, насамперед, складною фінансово-економічною ситуацією в державі, частковою окупацією її території, веденням військових дій на сході країни, стрімким зниженням рівня життя її громадян і, як наслідок, збільшенням кількості малозабезпечених верств населення, інвалідів, переселенців, багатодітних сімей та інших категорій осіб, що потребують різного роду соціальної допомоги. Соціально-економічні процеси, що відбуваються в останні роки в Україні, сприяють зниженню рівня зайнятості населення, якості й доступності суспільних благ у сфері охорони здоров'я, освіти та культури.

Створення ефективної системи соціального захисту населення є домінуючим завданням у

процесі побудови соціально-економічної моделі суспільства на сучасному етапі в Україні. Одним із визначальних чинників, що сприяє формуванню дієвого соціального захисту громадян, є фінансове забезпечення цієї сфери, яке, з огляду на нинішні обставини та фінансові можливості держави, є обмеженим. Отже, надзвичайно важливим для стабільного забезпечення соціального захисту в Україні є ефективно бюджетне фінансування соціальних програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Основні засади формування та розвитку системи фінансового забезпечення соціального захисту населення знайшли відображення у працях зарубіжних учених: Ф. Бастіа, А. Вагнера, Л. Ерхарда, Дж.М. Кейнса, І. Озерова, Дж. Стігліца та ін. Питанням фінансового забезпечення соціального захисту населення в умовах економічних перетворень присвячено праці вітчизняних учених: О. Василика [1], О. Величко [2], С. Корецької [3], Е. Лібанової [4], З. Лободіної [5], М. Мальованого [6], Д. Сухового [7], В. Тро-

піної [8], Н. Шаманської [9] та ін. Проте у зв'язку з погіршенням фінансово-економічної ситуації в Україні ця проблема потребує постійного дослідження з урахуванням сучасних соціально-економічних тенденцій розвитку суспільства і державних фінансів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз стану та тенденцій розвитку бюджетного фінансування соціального захисту в Україні, визначення основних проблем та розроблення шляхів його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світовою теорією і практикою доведено, що в ринкових умовах система фінансування соціального захисту має багатоканальну структуру, яка складається з коштів державного та місцевих бюджетів, державних та недержавних соціальних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності, спонсорів та населення.

Найвагомішими джерелами фінансування соціального захисту населення є кошти державного і місцевих бюджетів, а також страхових фондів, тому про те, наскільки достатнім є рівень фінансування однієї з основних функцій держави – соціального захисту, а також щодо її пріоритетності на певному етапі соціально-економічного розвитку країни, можна судити з аналізу обсягів, структури державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у їх загальній сумі та у ВВП.

В Україні в державних витратах соціальні видатки завжди займали провідне місце, а бюджет країни (державний і місцеві) був одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту. Так, у 2011 р. вони становили 105 434 761 тис. грн., або 25,29% від загаль-

ної суми видатків, та протягом досліджуваного періоду мали тенденцію до зростання. За п'ять років витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення у Зведеному бюджеті України збільшилися до 176 339 837 тис. грн. у 2015 р., або на 67,25%. Вагоме місце у складі видатків Зведеного бюджету на 2015 р. займає фінансування соціального захисту та соціального забезпечення – 26%, охорони здоров'я – 22%, а також освіти – 30% [10] (рис. 1).

Особливо стрімке зростання спостерігалося у 2015 р. – на 38 335 154 тис. грн., або у 1,3 рази (таке зростання пов'язано зі збільшенням видатків бюджету на пенсійні виплати та соціальні допомоги). У 2015 р. частка видатків на соціальний захист пенсіонерів дорівнювала 56%, водночас видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – 21%, а також допомога у вирішенні житлового питання – 9% [11] (рис. 2).

У нашій державі фінансування соціальних видатків рівномірно розподіляється між державним і місцевими бюджетами. При цьому фінансування соціальних послуг, які безпосередньо споживає населення, здебільшого здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів (рис. 3).

Слід відзначити, що частка соціальних видатків, які фінансуються з місцевих бюджетів, із кожним роком зростає. Якщо у 2011 р. 88,1% усіх витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення фінансувалося із місцевих бюджетів, то в 2014 р. – 91,8%, у 2015 р. – 88,4%. Водночас збільшується й абсолютний розмір соціальних видатків. У 2015 р. він дорівнював 76 753 млн. грн. проти 43 781 млн. грн. у 2011 р. Частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні станом на 2016 р. становить понад 30% Зведеного бюджету, це майже 11% від ВВП. Проте, якщо врахувати видатки фондів соціального

Рис. 1. Структура видатків Зведеного бюджету за 2011 та 2015 рр.

Джерело: [10]

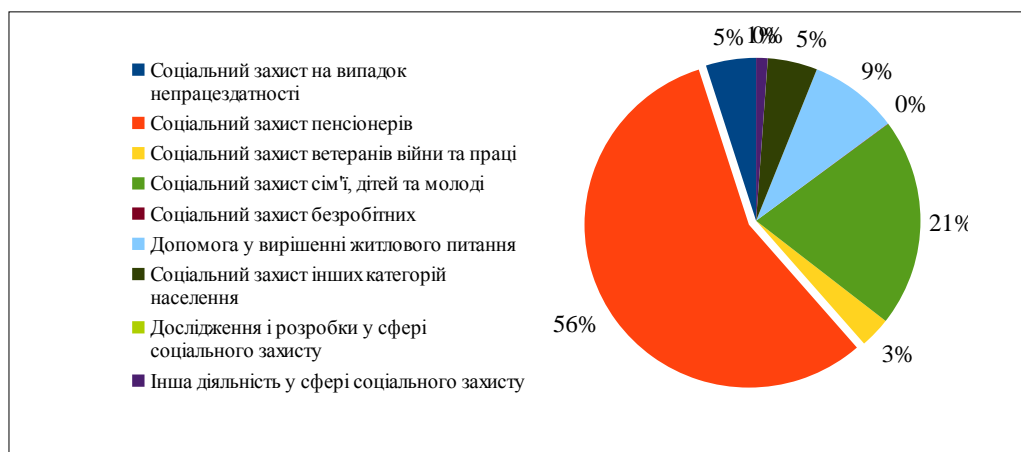

Рис. 2. Структура видатків на соціальний захист за 2015 р.

Джерело: [11]

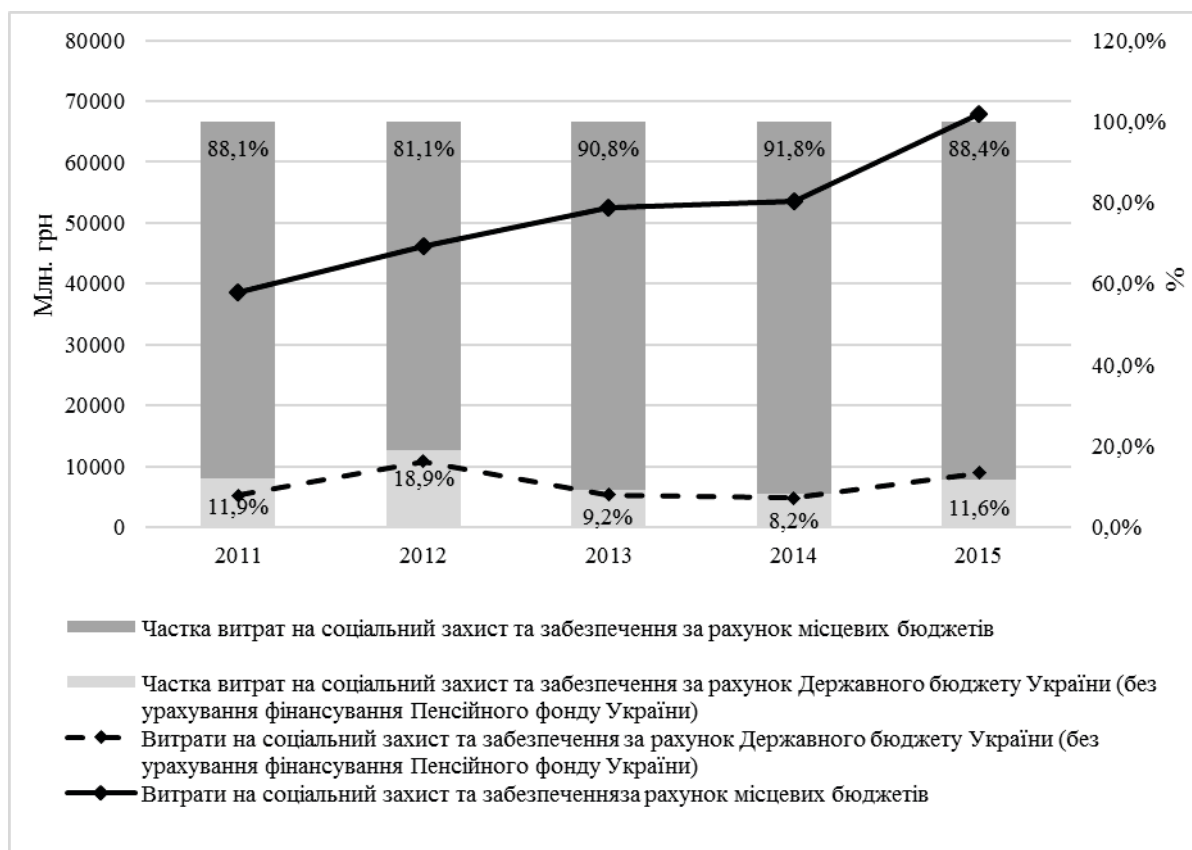

Рис. 3. Динаміка зміни абсолютного та відносного розмірів витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення за рівнями бюджетної системи

Джерело: [10]

страхування, у тому числі Пенсійного фонду (загалом – 365,6 млрд. грн.), то частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні у розрахунку до ВВП становитиме 16,2% від ВВП. Із цим показником ми перебуваємо приблизно на одному рівні з такими країнами, як Словаччина, Австралія, США [12].

Збільшення у структурі видатків на соціальний захист за рахунок коштів місцевих бюджетів відбулося в результаті фінансової децентралізації: прийнято зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації.

За наявного збільшення фінансування видатків на соціальну сферу протягом п'яти років, на жаль, неможливо стверджувати про його ефективність, особливо на місцевому рівні. Це є не менш важливою проблемою і пов'язано з тим, що соціальна допомога виплачується населенню, яке її не потребує з погляду рівня добробуту. За словами прем'єр-міністра В. Гройсмана, лише 25% людей, які отримують соціальну допомогу від держави, дійсно її потребують [13]. У системі соціального захисту України існує значна кількість натуральних трансфертів та різноманітних соціальних пільг, які охоплюють, за підрахунками експертів [14], від 25–50% населення. Вартість пільг, які, згідно з чинним законодавством, повинні надаватися, за різними оцінками, становить від 19 до 29 млрд. грн., але реально фінансується з держбюджету тільки незначна частина [15]. Отже, більшість із них є декларативною, фінансування за рахунок бюджетних коштів або не здійснюється взагалі, або є недостатнім за обсягом чи несистематичним.

З огляду на це, на нашу думку, необхідно:

- удосконалити міжбюджетні відносини в напрямі збільшення повноважень місцевих органів влади під час розрахунку потреби у фінансових ресурсах для соціального захисту населення;

- створити ефективну систему моніторингу витрачання коштів на соціальний захист та визначення ефективності відповідного виду соціальної допомоги, послуги чи пільги;

- переглянути критерії визначення майнового стану сім'ї; сформувати на місцевому рівні бази даних одержувачів усіх видів соціальних допомог та передати їх до державного реєстру осіб, які користуються або мають право на відповідні соціальні виплати, допомоги і пільги;

- посилити адресність соціальної допомоги і підвищити ефективність її використання;

- більшою мірою залучати громадські організації до соціального захисту окремих категорій населення.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у системі соціального захисту України присутня низка проблем, які потребують негайного вирішення: непрозора законодавча база, наявність великої кількості неефективних соціальних пільг, недосконала система фінансування та бюрократія в органах соціального захисту. Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні також має низку проблем, особливо на місцевому рівні. Поліпшення фінансового забезпечення соціального захисту неможливе без зміцнення фінансової бази та підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів.

Державна система фінансування соціальних виплат, пільг і допомоги залишається одним з основних складників всезагальної та комплексної системи соціального захисту України та потребує реформування, зміни підходів до організаційних принципів надання та фінансування державної соціальної допомоги, впровадження нових шляхів та методів, які без додаткових затрат коштів, матеріальних засобів дадуть змогу працювати більш результативно на користь тих, хто потребує соціального захисту. Такими напрямками є: вдосконалення законодавства в соціальній сфері, перехід від надання пільг та дотацій до адресної допомоги, скорочення переліку неефективних соціальних виплат, зменшення монополії держави на ринку соціальних послуг. Реформування системи соціального захисту допоможе зменшити видатки державного бюджету та покращить добробут незахищених верств населення. Отже, подальші наукові дослідження необхідно здійснювати в напрямі зміни ролі держави у формуванні держави загального добробуту, у створенні таких умов, що дали б змогу її громадянам забезпечити собі достойний рівень життя. Також в основі майбутніх наукових досліджень лежить пошук шляхів збільшення питомої ваги інших джерел фінансування сфери соціального захисту населення, крім бюджетних.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Василик О.Д. Державні фінанси України : [підручник] / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К. : НІОС, 2002. – 608 с.
2. Величко О.В. Бюджетний механізм забезпечення розвитком соціальної інфраструктури / О.В. Величко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2(32). – С. 79–86.
3. Корецька С.О. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації : [монографія] / С.О. Корецька. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 445 с.
4. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / За ред. Е.М. Лібанової ; НАН України ; Ін-т демогр. та соціал. досліджень ім. М.В. Птухи. – К., 2012. – 404 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/monografii/nerivnist_2012.pdf.
5. Лободіна З. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні / З. Лободіна // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 3. – С. 7–9.
6. Мальований М. Теоретичні основи забезпечення соціального захисту / М. Мальований // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 5/1(132). – С. 174–185.
7. Суховий Д. Роль державного бюджету України у фінансуванні соціальних гарантій / Д. Суховий // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 120. – С. 56–59.
8. Тропіна В.Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства / В.Б. Тропіна. – К. : НДФІ, 2008. – 368 с.

9. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н. Шаманська // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 2(41). – С. 43–48.
10. Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua>
11. Закон України «Про Державний бюджет на 2015 рік», зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
12. Онуфрик М. Соціальна політика в Україні впродовж 25 років: стан, виклики і перспективи / М. Онуфрик // Агора. – 2016. – Вип. 17. – С. 41–48.
13. Только четверть получателей соцпомощи действительно в ней нуждается – Гройсман // ІНТЕРФАКС-Україна. – 19.05.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://interfax.com.ua/news/political/344416.html>
14. Нечай А. Аналіз соціальних пільг в Україні: аналітичний огляд, підготовлений для представництва Світового банку в Україні / А. Нечай. – К. : Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.
15. Чорній Л. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування : аналіт. звіт / Л. Чорній, О. Романюк, К. Романовський [та ін.]. – К. : Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.